

Sadri Ertem

Çıkrıklar Durunca

telgrāfhane
yayınları

SADRİ ERTEM VE ÇIKRIKLAR DURUNCA

“Sanat balık gibidir, toplumsal suyun içinde yaşar, toplumsal olmayan ne bir düşünce ne bir dize vardır.”
Sadri Ertem (Fikir ve Sanat)

“Eserinin temelinde ‘ekonomik ilişkilerin belirleyici etkisini’ oturtan Sadri Ertem’in, toplumsal mücadelenin bu temel çelişkisini, nice Marksist yazardan önce saptayıp yazmış olması, handiyse mucizedir.”
Attilâ İlhan

“Günter Wallraff Almanya’daki Türkler için en alttakiler diye bir deyim kullandı, Sadri Ertem’in konusu buydu...”
Adnan Binyazar (Unutulan Yazarlar Sempozyumu, 2010)

Cumhuriyet’in Kuruluş Yıllarında Edebiyatımız

Cumhuriyet’in ilk yıllarında İslamcılık, milliyetçilik, ırkçılık, Turancılık, Türkçülük, halkçılık, yurtseverlik, köycülük, memleketçilik, hümanistlik, toplumculuk, batıcılık gibi akımların da ortaya çıkması, hedeflenen yeni yaşama biçiminin zorunlu sonuçlarıdır.

Edebiyatımızın çağdaşlaşma adımları attığı, Tanzimat döneminde başlayan geleneksel biçimlerden koparak roman, oyun gibi yeni dallarla tanıştığı, birçok alanda geliştiği 1920’li, 1930’lu yıllarda doğal olarak ulusal bir edebiyat yaratma girişimleri ön sıradadır.

Toplumun kimlik arayışının edebiyata yansımalarının kaçınılmazlığının getirdiği bu arayışın zenginliği ve çeşitliliğiyle ortaya çıkması da doğal bir sonuçtur.

Edebiyatımızdaki, bu çıkış noktası ve arayışların, sözkonusu olan yeni yapılanmayla yakın ilişkisini gözden ırak tutmadan yaklaştığımızda, bu yapılanmanın kimi önemli değişim noktalarıyla kesiştiğini ve edebiyatın dışında belirlenen bir yaşam gerçekliğinin, toplumsal dönüşüm odaklı bir gündemin ortaya çıktığını görürüz

Dönemin ilk yıllarında roman ve öyküde çağdaşlaşma çabaları, Batı-Doğu Çekişmesi, eski ve yeni değerler, ulusal kimlik arayışı, halkın günlük sorunları konularının ağırlık kazandığı bir edebiyat yükseldi. Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ahmet Hamdi Tanpınar, Abdülhak Şinasi Hisar, Halide Edib Adivar, Yakup Kadri Karasomanoğlu, Reşat Nuri Güntekin, Mithat Cemal Kuntay gibi adların yanına Osman Cemal Kaygılı, F. Celalettin, Selahattin Enis, Mahmut Yesari, Sadri Ertem, Kenan Hulusi, Peride Celal ve şiirde Nâzım Hikmet gibi yeni adlar edebiyatımıza girdi.

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinin tartışıldığı, Osmanlının çöküşünün ele alındığı, Kurtuluş Savaşı'nın işlendiği, aydın köylü çelişkinin konu edinildiği, Cumhuriyet'in ilk yıllarının anlatıldığı romanlardan ve öykülerden sonra, alana çıkan yeni edebiyatçılar olgunluk ürünlerini vermeye başladı.

Döneme damgasını vuracak usta edebiyatçıların ilk ürünlerinin ortaya çıktığı bu dönem, aynı zamanda gerçekçi edebiyatımızın da asıl temellerinin atılmış olduğu dönemdir.

Cumhuriyet Devrimlerinin Getirdiği Yeni Edebiyatımız

1930'larda, dil ve tarih devrimleriyle güçlendirilen genç Cumhuriyet'in ışığında yeni yeni yazarlarımızın yeni yeni yapıtlar ürettiği dönemde, Osmanlı döneminden kalan birtakım yazarlar, cumhuriyet devrimleriyle uyuşamadılar ve artık yazmadılar. Bir kısmı ise cumhuriyet devrimlerini benimsedi ve cumhuriyet devrimleri doğrultusunda devrimlerin halk üzerinde yarattığı değişiklikler üzerine yeni yapıtlar üretmeye başladı. Ve bunu yaparken bir kısmı, cumhuriyet devrimine o kadar inandı ki, eski yaşayış, ge-

lenek ve törelerin sürdürülmesinin de bu devrimin önünde engel olacağı kaygısıyla eskiden kalan inanış ve alışkanlıklara karşı sert bir biçimde tavır aldılar.

Bu arada yeni bir şeyler girmeye başladı edebiyatımıza. Daha önce sadece soylu ve varlıklıların yer aldığı edebiyatın yerine, orta sınıf diyebileceğimiz kesim, geçim sıkıntısı çeken insanlar ya da daha sonra Sait Faik'in o "küçük insanlar" tanımlamasıyla edebiyatımıza giren kenar mahallelerde yaşayan yoksul insanlar, işçiler, köylüler, emekçi insanlar yer almaya başladılar. Artık soylu ve varlıklı olmasına gerek yok, insan olsun yeter, anlayışıyla sıradan insanların da edebiyata girmeye başladığı görüldü.

Doğru bir edebiyat tarihine sahip olabilmek için, bu yeni başlangıç döneminde yol açıcı olan edebiyatçılar geleceğe taşınmak zorunda. Kilittaş olabilecek, yaptığı birtakım yeniliklerle buldozer gibi yol açmış, ufuk açmış birileri örneğin şu duvarı yıkmış, şu camı kırmış, şu duvarın arkasındaki görülemeyen bir şeyleri gözler önüne sermiş edebiyatçıların eğer unutulmaya terk edilmişlik durumları varsa, bugünkü edebiyat tarihçileri ve eleştirmenlerin görev ve sorumluluğu, bunları saptayıp unutulmaya terk edilmelerini önlemektir.

Büyük bir toplumsal devrimin, önemli toplumsal değişikliklerin yaşandığı 1923-1940 arasında, Nâzım Hikmet pırıl pırıl Türkçesiyle yıldızlaşarak öncü şiirlerini ardı ardına sunarken Reşat Nuri Güntekin (*Yeşil Gece, Yaprak Dökümü, Eski Hastalık*), Falih Rıfkı Atay (*Roman*), Yakup Kadri Karaosmanoğlu (*Ankara, Sodom ve Gomore*), Halide Edib Adıvar (*Sinekli Bakkal*), Reşat Enis (*Kanun Namuna, Gong Vurdu, Gece Konuştu, Afrodit Buhurdanında Bir Kadın*) cumhuriyet devrimlerinin getirdiği yeni yaşam biçiminin aşamalarıyla ilgili ve yanlış batılılaşmayı eleştiren romanlar yazdı.

Nahit Sırrı Örik, Sermet Muhtar Alus eskiyen yaşam biçimini eleştiren, Selahattin Enis, F. Celaledin, Osman Cemal Kaygılı, Kenan Hulusi, Bekir Sıtkı Kunt İstanbul'un kenar semtlerini, fakir ve orta halli insanların yaşayışlarını işleyen öyküler yazdı.

Nabizade Nazım'ın yıllar önce yazdığı *Karabibik*'ten sonra Sadri Ertem (*Silindir Şapka Giyen Köylü, Bacayı İndir Bacayı Kaldır*) ve Sabahattin Ali'nin (*Kağrı, Ses*) öyküleri ile edebiyatımıza usuldan

usuldan köy ve köylü sorunları girmeye başladı.

İşçilerin sorunları işlenmeye başladı romanımızda: Sadri Ertem (*Çıkrıklar Durunca*), Mahmut Yesari (*Çulluk*), Reşat Enis Aygen (*Afrodit Cehenneminde Bir Kadın*).

Bu tabloda, özel çabalarıyla toplumcu gerçekçi edebiyatı var etmiş, bu edebiyatın doğumunu sağlayan, buna öncülük eden elbette Nâzım Hikmet, Sadri Ertem ve Sabahattin Ali'dir.

Sadri Ertem

Konularını toplumsal sorunlardan alan yapıtlarıyla gerçekçi edebiyatımızın tohum atıcılarından biri olan Sadri Ertem, 1930'lu yıllarda toplumcu gerçekçiliğin ilkelerinden yola çıkarak, bu doğrultuda sıradan insanı, emekçi insanları günlük sorunlarıyla edebiyata aktarmadaki ilkliliği-öncülüğü nedeniyle ve romanları, öyküleri, siyasal duruşuyla cumhuriyet devrimlerini anlamak, aktarmak görevini üstlenen, cumhuriyet ideolojisini geleceğe taşıma sorumluluğunu yapıtlarında aktarmaya çalışan bir yol açıcı olarak geleceğe aktarılması gereken edebiyatçılarımızdandır.

Babasının subay oluşu nedeniyle çocukluğunu Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli kentlerinde geçiren 1898 doğumlu Sadri Ertem, 1920'de Darülfünun Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi. Kurtuluş Savaşı yıllarında Ankara'da *Hâkimiyet-i Milliye* ve *Yeni Gün* gazetelerinde yazışleri müdürü, Cumhuriyet'in ilanından sonra *Son Telgraf* gazetesinin başyazarı oldu (1924-25). Gazetesi rejime muhalefet suçundan kapatıldı, İstiklal Mahkemesi'nde yargılandı. Beraat ettikten ve yedek subay olarak askerlikten sonra İstanbul'un birçok lisesinde felsefe öğretmenliği ve *Vakit* gazetesinde 1930-31 yıllarında fıkra yazarlığı yaptı. Gazi Eğitim Enstitüsü'nde felsefe ve sosyoloji öğretmeniyken 1939'da Kütahya milletvekili seçilerek parlamentoya girdi. 13 Kasım 1943'te Ankara'da öldü.

Toplumsal olgulara, gerçekliğe bilimsel olarak yaklaşan ilk yazıları, roman, öykü ve makaleleri 1921'den itibaren dönemin önde gelen gazetelerinden *Tercüman-ı Hakikat*'te ve dönemin birçok gazete ve dergisinde yayımlandı.

Yazılarında edebiyatın çeşitli sorunlarını işleyerek maddeci felsefenin ışığında toplumcu gerçekçi bir sanat anlayışını kuramsallaştırmaya çalıştı.

İlk romanı *Çıkrıklar Durunca* (1931), toplumcu gerçekçi edebiyatımızın ilk önemli yapıtı olarak *Kuyucaklı Yusuf'un, Bereketli Topraklar Üzerinde'nin, İnce Memed'in, Yılanların Öcü'nün, Azap Ortakları'nın* doğacağı haberini verdi.

O yılların önemli toplumcu gerçekçi dergilerinden *Yürüyüş*'te (Kasım 1942) Ömer Faruk Toprak, "*Fabrika malı satanlarla, doku-macılar arasındaki mücadeleyi belirten bu kitabı 'sosyal roman ne'*vine ait ilk tecrübe olarak görüyoruz," diye selamladı romanı.

Tüm yazdıklarında, devletin iç ve dış politikalarını, sarayın ve işbirlikçisi eşrafın, ağaların Anadolu'ya bakışını, yönetici ve memurların halka davranışlarını, özellikle alt tabakaların yaşadığı sorunları gerçekçi yöntemle işleyerek kendisinden sonra yetişenlere yeni bir yol açtı.

1940'larda taçlanacak olan toplumcu gerçekçi edebiyatın temellerini oluşturdu.

Toplumcu Gerçekçi Öykümüzün Öncüsü

Sadri Ertem, 1930'ların başında Türk edebiyatında yeni bir anlayış olarak yerleşmeye başlayan toplumcu gerçekçiliğin öncüsüdür.

"Bacayı İndir Bacayı Kaldır" adlı öyküsü, Zekeriya Sertel'le Nâzım Hikmet'in çıkardığı, kendisinin de yazılarıyla önemli katkılarda bulunduğu *Resimli Ay* dergisinin başlattığı toplumcu gerçekçi edebiyatın ilk örneklerinden biri olarak 1928'de yayımlandı.

Toplumsal sorunları temel alan, işçilerin yaşamlarını, sömürülmelerini, yeni yeni başlayan rekabetçi kapitalizmin üretim ilişkilerini, zor duruma düşen küçük üreticileri, yurtdışından gelen madden ocağı işletmesinin köylülerin elindeki toprakları ucuza kapatabilmek için fabrika bacasını indirerek çevreye zehirli gaz saçmasını, toprak ölünce köylülerin köyü terk etmek zorunda kalmalarını anlattığı *Bacayı İndir Bacayı Kaldır* adlı kitabı 1933'te yayımlandı.

Sosyoloji ile felsefe eğitiminden, öğretmenliğinden, gazeteciliğinden beslenerek konularını köylünün, işçinin, orta sınıfın ha-

yat ve sıkıntılarında, Anadolu insanının yaşadığı sancılardan alan romanlarında ve hikâyelerinde toplumsal sorunları asıl alırken üslup endişesini ikinci planda bıraktı.

Apaçık bir söyleyişle ele aldığı insani durumla ilişkili olayları toplumsal durumla bütünleştirerek ve ekonomik, politik, tarihsel arka planıyla birlikte eleştirel bir tavırla ele aldı.

Yaşanan toplumsal dönüşüm sürecindeki ezen-ezilen çatışması, sanayileşme, din duygularının sömürülmesi gibi toplumsal sorunlardan yola çıkarak aktaracağı gerçekliğin temelinde, olaylardan hareketle köylünün sorunlarını, aydın-halk uçurumunu, işçi-patron ilişkisini, yoksulların yaşadıklarını gerçekçi gözlemciliğinin verdiği yaklaşımla aktardı.

Ezilen, sömürülen, kandırılan cahil insanlarla ezen, sömüren, yönetenleri, sınıf atlama çabalarını, para hırsının insanları getirdiği acımasızlığı, insanlara tepeden bakan aydınların tavırlarını, edebiyatın işlevinin emekçi kitlelerin bilinçlendirilmesi olduğu görüşüyle anlattı.

Romanları

Gerçekçiliği tarih, ekonomi, politika, sosyoloji, felsefe bilgileri üzerinde ve öğretmenliğinin, gazeteciliğinin birikimi ve deneyimi üzerinde yükselen Sadri Ertem'in romanları da bu temelde yükseldi.

Bir Varmış Bir Yokmuş adlı romanında, Tanzimat döneminde başlayan kapitülasyonların getirdiği sarsıntı ve felaketleri, güçlenen memur bürokrasisinin yozlaşmasını, Tanzimat sonrası imparatorluğun düştüğü durumu eleştirel bir yaklaşımla anlattı.

Düşkünler'de bir ailenin çöküş hikâyesi ekseninde Tanzimat dönemini gözler önüne sererek eleştirdi.

Batı Anadolu'daki kasaba ve şehirlerden bazı kesitler de sunduğu *Yol Arkadaşları* romanında, Sovyetler'e yaptığı geziden izlenimlerini anlattı. Gezisinde tanışıp yol arkadaşlığı yaptığı İngiliz bir kadın, Amerikan kolejinde öğretmenlik yapan bir Amerikalı ve Cezayir'de ilaç depoları olan biriyle ilginç yolculuğunu anlatırken kendi yaşamından da izler aktardı.

İmparatoriçe ve Saray (1853-1870) adlı romanında Napolyon'la eşinin yaşamından bazı kesitler aktarırken kaygısı yine toplumsal sorunlar ve emek insanları idi.

Çıkrıklar Durunca

Sadri Ertem'in gözlem ve araştırmadaki ustalığının kanıtı olan bir canlılık ve gerçeklikle örülmüş, en çarpıcı ve üzerinde en çok durulan ilk romanı, eşrafın köylüler üzerindeki baskısını ve çıkrıklarda tiftik işleyenlerle Avrupa'dan getirttikleri dokumaları satanlar arasındaki çatışmanın yarattığı bir ayaklanmayı bir Alevi dergâhı ekseninde işleyen *Çıkrıklar Durunca*, 23 Şubat 1929-10 Haziran 1929 tarihleri arasında *Vakit* gazetesinde tefrika edildi.

Sadri Ertem gerçekçiliği olanca keskinliği ve sertliğiyle daha kitabın başında ortaya çıktı:

“Gerçi karnı tok olan okuyucular bunu kaba bir fantezi farz edebilirler. Fakat burada yazar için ne fantezi ne de okuyucu için çıtkırıldım edebiyat arzusu vardır. Burada tek, basit olan açıklık vardır. Açlığın kemiklerini çatırdattığı, kanlarını durgunlaştırdığı, seslerini kısıttığı insanlar vardır. Güzel sözler, sevimli hülyalar, teşbihler, cinaslar arkasında dumanı üstünde kokusu bütün bir âlemi rahatsız eden hakikat vardır. Sözlerden ince süslü bir bilezik, bir küpe, bir kravat iğnesi arayanlar kuyumcu dükkânlarına koşsunlar. Yazarı bir taklacı, bir cambaz yahut kelimeler kumandanı görmek isteyenler de istedikleri yere gidebilirler.” (s. 19-20; Kitapta kaçınıcı sayfaya gelirse.)

Avrupa'dan gelen tekstil sanayisinin tiftik üreten çıkrıkları ve dokuma tezgâhlarını yok etmesinin yarattığı bunalımların işlendiği, toplumcu gerçekçi edebiyatımızın ilk romanı olan *Çıkrıklar Durunca*, 19. yüzyıl sonlarında keçi yününden tiftik üreten Bolu yöresindeki bir Alevi köyü olan Adaköy'deki dokumacılarla Avrupa'dan ucuz fabrika malı kumaşı ithal edenler arasındaki eşitlikçi bir düzen için ayaklanmaya dönüşen mücadeleyi temel alır.

Adaköy, dokumacılıkla geçinen, içinde Hz. Ali'nin türbesi ve dergâhı olan bir köydür. Bölgenin zorba ağası olan Sıddıkzade,

köylüye Avrupa kumaşı ve başka şeyler verip onları borçlandıran, karşılığında köylüden topladığı yerli yünleri yabancılara satan güçlü bir tüccardır.

Tiftik sürüleri köylülerin tek umududur. Sıddıkzade, köylülerin borçları karşılığında haciz koyup ellerinden zorla aldığı tiftik keçilerini İskoç asıllı Stayvers'in Güney Afrika'ya götürerek yetiştirmesini sağlar. Tiftik keçilerine zorla el koyma olayı Afrika'daki köle avı gibi anlatılır. Keçiler elden gittikçe tiftik de elde edilmez ve çırıklar durmaya, köylüler işsiz kalmaya, işsiz kalan köylüler de köylerinden göç etmeye başlar.

Tiftik avcısı çete, köydeki dergâhın keçilerine de el atınca işler karışmaya başlar. Köyde kurulan Dörtler Meclisi, hiçbir tezgâhın boş kalmaması, kimsenin fabrika kumaşı giymemesi kararını alınca kadınlar tezgâhların başına geçip çırıkları işletirler. Bu iş yaygınlaşır ve çevre köylerde de köylüler benzer biçimde heyetler kurarlar, keçilerini korumak için silahlanırlar. Olay dinsel bir kalkışma olarak gösterilip bu toprakların yüzyıllardır utanması gerçeği olan "Din elden gidiyor!" denilerek Alevi-Sünni çatışmasına dönüştürülür. Osmanlı askerleri birçok köyü yerle bir eder. Çoban Hasan, sevgilisini döverek öldüren Sıddıkzade'nin evini yakar ama dergâhta kuşatılan ve direnen son seksen kişinin de öldürülmesiyle, zaptiyelerin cesetlere basa basa dergâha girmeleriyle roman biter.

Attilâ İlhan bu trajik sonu şöyle yorumlar:

"Burada, gel de daha önce yaşanmış Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin'i ve Börklüce Mustafa'nın isyanını hatırlama; aynı 'ümmet toplum'unda, o da muhtevası 'sosyal ve ekonomik' ve fakat görünüşü 'mistik' bir halk kalkışması idi; ikisinin de akıbeti, aynı oldu."

Sadri Ertem'in, tüm toplumsal sorunların ekonomik ilişkilerden kaynaklandığı düşüncesini kanıtlamak istercesine bakışını o yöre köylülerinin geçim kaynağı olan tiftiğe, tiftiğin işlendiği tezgâhlara çevirdiği romanda, kapitülasyonlar nedeniyle fabrika üretimi malların iç pazarı ele geçirmesi ve Osmanlı yöneticilerinin yabancı şirketlerle, yerel eşrafla, esnaflarla, tüccarlarla işbir-

liği sonucu toplumsal ilişkilerin sarsılması, bu ilişkilere karşı çıkan kyllerin atışması ve sonuçta devletin emperyalizme teslim oluşu anlatılır.

Bu anlatımda Batı'ya teslim olmuş ve Batı'nın sömürgesi olma yolunda epeyce yol almış olan Osmanlı Devleti'nin iten ryşnn bir Anadolu köyünden tipik örnekleme ile aktarılması vardır.

Doksan yıl öncesinde yazılmış olmasına karşın gündeme getirdiği sorunlarla bugünü de anlatan bir romandır *ıkırıklar Durunca*.

Sadri Ertem'in Yapıtları:

Öyküleri: *Silindir şapka Giyen Köylü* (1933), *Bacayı İndir Bacayı Kaldır* (1933), *Korku* (1934), *Bay Virgl* (1935), *Bir şehrin Ruhu* (1938), *Bacayı İndir Bacayı Kaldır* (1939), *Kaybolan Adam* (1928-1933 arasında gazete ve dergilerde yayımlanan 25 yks, *Derleyen Adnan zyalner*, 2006), *Toplu ykler (Silindir şapka Giyen Köylü, Bacayı İndir Bacayı Kaldır, Korku, Bay Virgl, Bir şehrin Ruhu* (Haz. Prof. Dr. Ali İhsan Kolcu, 2014)

Romanları: *ıkırıklar Durunca* (1931), *Bir Varmış Bir Yokmuş* (1933), *İmparatoriçe ve Saray: 1853-1870* (1934), *Düşkünler* (1935), *Yol Arkadaşları* (1945)

Anı-Gezi kitapları: *Sovyet Rusya Hatıralarım* (1932), *Bir Vagon Penceresinden* (1934), *Ankara-Bükreş* (gezi, 1937),

Deneme-inceleme-eleştirileri: *Modern Avrupa İktisat Tarihi* (1934), *Hibe* (1934), *Politika Felsefesi* (1935), *Fikir ve Sanat* (1939), *Türk İnkılabının Karakterleri* (1939), *Avrupa'nın İskeleti* (1940), *Propaganda I-II* (1942)

Kitap olarak yayımlanmamış yapıtları: *Step, Ela Gzller Memleketi, Edebi Musahabeleri* (söyleşiler), *Köylü İhtilali Nasıl Başlar Nasıl Biter*

Hakkındaki kitap: *Sadri Ertem Hayatı ve Eserleri* (Murad Uraz, 1940)

NER YAĞCI

SIK KULLANILAN SÖZCÜKLER

Tahsildar: Bir kimse veya bir kuruluş adına para toplamakla görevli kimse, alımcı.

Zahit: Dinin yasak ettiği şeylerden sakınıp, buyurduklarını yerine getiren, dünyaya düşkün olmayan, takva sahibi kimse.

İmaret: Yoksullara yiyecek dağıtmak için kurulmuş hayır kurumu.

Zaptiye: Osmanlı'da polis.

Martin: Eskiden kullanılan, yivli, tek kurşun atan ve çok ses çıkaran bir tüfek.

Rençper: Tarla, bağ, bahçe, yapı ve toprak işlerinde ağır işleri gören gündelikçi, ırgat.

Eşraf: Bir yerin zenginleri, sözü geçenler, ileri gelenler.

Mavera: Yaşanan âlemin ötesi, öte.

Perde çavuşu: Osmanlıda vali ve komutanların resmi dairelerinin kapısında bekleyen askeri görevli.

Maiyet: Üst görevlinin yanında bulunan kimseler.

Manga: On kişilik asker birliği.

Müfreze: Türlü askerî görev ve hizmetlerin yapılması amacıyla küçük birliklerden, belli bir kuruluşa bağlı kalmadan geçici olarak oluşturulan grup.

Mazul: Görevinden alınmış.

Celladı gayb: Öteki dünyanın celladı.

Mültezim: Devlet adına vergi toplamaya yetkili kişi.

I

Tam elli iki sene evvel...
Bir gece yarısı...

Adaköy¹ horlaya horlaya uyuyordu.

Sırt sırta vermiş, öbek öbek zift yığınları gibi sıralanan evlerin ocaklarındaki kütükler çoktan yana yana tükenmiş, kül olmuş, kıvılcım bile kalmamıştı.

Bezir lambaları, idare kandilleri daha akşamdan üflenerek söndürülmüştü.

Her zaman olduğu gibi gecenin bu saatinde köy iri çam dalları altında yere diz çökmüş sinsî filler gibi yalnız burnundan soluyordu.

Bu saatte ne ayakta dolaşan bir adama rast gelinir ne bir ışık görülür ne de konuşan bir insan sesi işitilir.

Yalnız çam oluktan fışkıran su durmadan, dinlenmeden, çağıl çağıl çağlar... çağlar... çağlar...

Susmayan bir o. Bir de reçine kokulu rüzgâr!

Gecenin bu geçkin saatinde karanlık zift yığına benzeyen evlerin birinde bir kadın hiç mi hiç alışkın olmadığı halde uyandı. Hem nasıl bir uyanış, korkarak ve titreyerek.

Bir çığlık kulağında hâlâ dalgalanıyordu:

“Kalk, kalk ne yatıyorsun be herif!..”

Bu sesi, bitişik odadaki ayak pıtırtilarının, gacır gacır gıcırdayan tahtaların iniltisi takip etti.

Kadının gözünü açmasıyla yanında dudaklarını büzerek puf-laya puf-laya uyuyan erkeği dürtmesi bir oldu.

1 Adaköy, o tarihte Kastamonu'nun Bolu sancağına bağlı Gerece bucağının bir köyü.

“Şu beziri yak,” dedi, “çabuk yak!”

Erkek şaşkın şaşkın söyleniyordu.

“Ne var? Ne oluyoruz Allah aşkına? Eşkiya mı bastı?”

“Yok canım.”

“Yangın mı var?”

“Yok.”

“Ne oluyor, tahsildar¹ mı geldi? Jandarma mı birini arıyor? Allah etmesin savaş mı var? Söyle neden kalktın? Neden beni uyandırdın?”

“Koca Ömerlerin evlerinden gelen sesleri dinle...”

“Yat be karı... Sabah ola hayır ola.”

İhtiyar bunu söylerken odanın arkasından bir uğultu halinde devam eden mırıltılar birdenbire kasırğa gibi odaya doldu. Bu bir kadın sesiydi. Bu ses karanlıkta bir sel gibi boşanıyordu. Bu seste dehşetlenen bir adam hali vardı. Bu ses, ancak gözleri evinden oynamış bir insanın ağzından çıkabilirdi; ses perde perde yükseldi:

“Ali bize misafir geldi...”

“Burası Ali'nin mezarıdır...”

“Ali” isminin söylenmesi, Alevi karı kocayı coşturmaya kâfi geldi. İkisi de yataklarından zıpladılar. Kulaklarını bitişik evin duvarına yapıştırdılar, gözlerini bir tahta budağına uydurdular. İçerisini merakla seyretmeye başladılar.

Bitişik evdeki ocağın kenarında duran bezir lambasını titrek sakallı bir ihtiyar tutuşturdu, hafif bir aydınlık odanın içinde sekti.

Bir köşede, ayakta duran, başı önüne eğik, kolları göğsü üstünde bir kadın; yerde, iki diz üstüne oturmuş, hayran hayran sakallını tutup kadına bakan bir erkek. Odanın yarısını kaplayan dokuma tezgâhı bir gözüktü, bir kayboldu.

Yan yana serili iki yatak, siperli ocak, kerpiç duvarlarla basık tavan, isli bir aydınlık içinde titreşiyor. Ve aydınlık, bir sihirbaz cüce gibi duvardaki gölgeleri kâh uzatıyor kâh kısaltıyordu.

Kadın kocasına seslendi:

“Dudu gene bir haber aldı galiba.”

“İyi haberdır inşallah.”

1 Bir kimse veya bir kuruluş adına para toplamakla görevli kimse, alımcı.